

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛЬЄФУ ТЕРИТОРІЇ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Симочко Г.В.

Мукачівський державний університет

Проаналізовано територіальні особливості рельєфу Закарпатської області, розглянуто питання його туристично-рекреаційної привабливості, показано взаємозв'язок в умовах формування туристично-рекреаційних ресурсів та запропоновано туристичні маршрути різної категоріальної складності для подальшого перспективного розвитку туризму

Ключові слова: рельєф; туризм; рекреація; види туризму; туристично-рекреаційні ресурси; туристичні маршрути.

Вступ. Рельєф є одним із виняткових, за візуальним сприйняттям, складових ландшафту, який в свою чергу перетворюється на об'єкт туристського споглядання, належить до естетично привабливих, унікальних природних комплексів. Власне, рельєф за наявності складчастих споруд, сприяє розвитку окремих напрямків туристично-рекреаційної діяльності, пов'язаних зі спуском чи підйомом: гірськолижний і пішохідний туризм, альпінізм, скелелазіння, даунхіл, дельтапланеризм тощо. На інтенсивність туристичного використання гірських об'єктів впливає не стільки їх привабливість чи доступність, скільки рівень освоєння прилеглих територій і близькість до споживчого ринку. Щоправда ця закономірність не спрацює для екстремальних видів туризму, де відстань, доступність і освоєння прилеглих районів відходять на другий план.

Попередній досвід. Методологічними та прикладними аспектами рельєфних особливостей території та його туристичної привабливості присвячені дослідження науковців практиків К.І.Геренчука, В.І.Гетьмана, С.С.Попа, М.Й.Рутинського, О.В.Стецюк.

Мета. Метою даного дослідження є показати рельєфні особливості території Закарпатської області та його роль в формуванні і розвитку туристично-рекреаційних ресурсів.

Постановка завдання. Проаналізувати рельєфні особливості краю на предмет його функціонування в туристично-рекреаційних цілях, провести дослідження і показати туристичну привабливість рельєфу і на основі цього доповнити перспективні напрями розвитку основних видів туризму в Закарпатській області.

Виклад основного матеріалу. Закарпатська область умовно поділяється на дві частини: гірську та рівнинну. Це зумовлене розміщенням на її території двох тектонічних структур. Загалом вісімдесят відсотків всієї території області займають Карпатські гори. Інші двадцять відсотків - це так звана Закарпатська або Притисянська

низовина. У межах області знаходиться частина Українських Карпат, які в свою чергу входять у Карпатську гірську систему, що лежить на території шести країн Європи. Гори простягаються з північного заходу на південний схід, в цьому ж напрямі збільшується їх висота, змінюється вигляд. В північно-західній частині області це типові середньовисотні гори з округленими вершинами, широкими хребтами, рівнобіжними з ними долинами. В південно-східній частині рельєф високогірний – круті схили, загострені вершини гір, глибокі провальні долини. Це зумовлено тектонічною будовою та складом гірських порід [1].

Карпати простягаються у вигляді поздовжніх ланцюгів хребтів та міжгірних долин. Хребти асиметричні: північно-східні схили круті, а південно-західні – пологі. Середня висота хребтів – від 700 до 1500 м. Жодна з вершин не досягає снігової лінії. Найвищим в Українських Карпатах є центральне пасмо гір, яке утворене Полонинським хребтом, масивами Свидовець і Черногора. Продовженням Полонинського хребта на сході є масив Свидовець з найвищою вершиною Близниця (1883 м). Знаходиться він на межиріччі Тересви і Чорної Тиси. Вершини масиву мають плоску форму, їх називають плаї. Тут поширені льодовикові форми рельєфу: цирки (чашоподібні заглиблення з крутими скелястими стінами і полого увігнутим днищем) і кари (напівзамкнені кріслоподібні заглиблення). В долинах збереглися морени з грубоуламкового матеріалу. На південний схід від Свидовця між Чорною Тисою і Білою Тисою лежить Черногірський масив. Це – найвища частина Закарпатської області й України [6].

Південніше Свидовця і Черногори лежать Рахівські гори, або Гуцульські Альпи. Для них характерні круті, місцями стрімкі схили, гострі скелясті гребені й вершини, глибокі долини. Амплітуди відносних висот досягають 1000 м. Найвища вершина – гора Піп Іван Мармароський (1936 м). Збереглися рештки льодовикових цирків, на схилах трапляються обвали, виникають зсуви.

На північ від Полонинського хребта лежить Верховинський хребет, який р. Ріка розділяє на масиви Бескиди і Горгани. Хребти Горган тягнуться на південний схід від верхів'я Ріки. Вони мають гострі вузькі гребені, круті схили з кам'янистими осипами. Горгани глибоко розчленовані річковими долинами. Висоти збільшуються із заходу на схід від 1400 до 1700 м і більше. Бескиди лежать на північний захід від верхів'я р. Ріка і мають нижчі висоти (1000-1300 м), м'які обриси поверхні, пологі схили і куполоподібні вершини. Верховинський хребет називають ще Вододільним, бо він є головним вододілом карпатських рік. Знижені місця хребта є зручними перевалами [4]. Верховинський хребет відділяє від Полонинського Верховинська долина, а від Свидовця і Чорногори – Ясинська улоговина. Ці форми рельєфу мають висоти 600-800 м над рівнем моря і є наслідком поздовжніх розломів земної кори.

На південь від Полонинського хребта лежить поздовжня Тур'я-Боржавська (Берзне-Ліпшанська) долина, яка відділяє його від Вигорлат-Гутинського (Вулканічного) хребта. Південно-західну частину області займає Закарпатська (Притисинська) низовина, яка є частиною Середньодунайської рівнини. Північна її межа починається від м. Ужгород і звивистою лінією пролягає через Середнє, Мукачеве, Сільце і Рокосів. Поверхня низовини в основному плоска (100-120 м н.р.м.) із слабким нахилом з північного сходу на південний захід. Незначний спад поверхні і невелика глибина річкових долин утруднюють поверхневий стік, тому в деяких місцях проходить процес заболочування; при сильних зливах і таненні снігу в горах знижені місця нерідко затоплюються водою. На фоні одноманітної рівнинної поверхні Закарпатської низовини на північний схід від м. Берегове піднімається Берегівське вулканічне горбогір'я. Можна зробити висновок про всю різноманітність і унікальність рельєфу даної території, що в свою чергу, як туристичний ресурс має надзвичайний вплив на розвиток туризму в регіоні в цілому. В першу чергу його безпосереднє використання придатне для: організації пішохідних маршрутів; організації лижного відпочинку; швидкісного спуску (Downhill); дитячого гірського туризму; рекреації та відпочинку на базі гірських масивів та багато ін. Окремо необхідно виділити гірський туризм — вид спортивного туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою м'язової сили за певним маршрутом, прокладеним в гірській місцевості. Хоча в гірському туризмі використовуються елементи скелелазіння при проходженні маршруту, не слід порівнювати його з альпінізмом. Головна відмінність полягає в тому,

що метою альпініста є підйом на вершину певної категорії складності, а метою гірського туриста — проходження маршруту певної категорії складності, який включає декілька перевалів та/або вершин. Складність маршруту визначається в основному складністю (категорійністю) перевалів, що в нього входять. На території Закарпатської області організована значна кількість пішохідних маршрутів з усіма притаманними даній місцевості категоріями складності.(табл.)

Відомо, що рельєф впливає на розвиток гірського туризму на території Закарпатської області, який став популярним ще за часів розвитку регіону у складі Чехословаччини. Зараз десятки тисяч туристів з Чехії та Словаччини кожен рік з задоволенням продовжують відвідувати Закарпатську область.

Проблеми використання особливостей рельєфу для туристично-рекреаційних потреб полягають у низькому інфраструктурному та кадровому забезпеченні. Сьогодні в Закарпатті відсутня система підготовки гірських провідників для отримання кваліфікації ескорт-гід. Тому існує нагальна потреба у підготовці кваліфікованих кадрів, що є нагальним завданням освітніх закладів регіону. Експерти, які досліджують туристичний ринок Закарпатської області відзначають необхідність об'єднати зусилля системи освіти в сфері туризму Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської областей і створити умови для відкриття тренінгового центру в українській частині Карпат [2, 5].

Даний центр повинен готувати інструкторів з організації гірських походів та екскурсій. Наявність кваліфікованих провідників у горах буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності туристичних продуктів підприємств індустрії туризму не тільки Закарпатської області, що слід врахувати при розробці стратегії розвитку туризму на наступні 5 років. Для збільшення ефекту, потрібно об'єднати зусилля і ресурси зацікавлених сторін, і вибудувати модель державно-приватного партнерства між підприємствами індустрії туризму, органами влади та системою освіти. Сьогодні, об'єднавши зусилля, Карпатський регіон здатний розробити мобільну тренінгову програму підготовки інструкторів організації гірських походів, анімаційних програм та екскурсій, які б відповідали потребам та особливостям регіону [3, 8].

Боржавські полонини можуть стати перспективним центром пішохідного гірського туризму Закарпатської області у літньому сезоні. Оскільки відразу кілька туристичних баз на постійній основі надають послуги підйому і спуску туристів.

Таким чином, рельєф є природним туристичним ресурсом, на базі якого існує можливість

Характеристика маршрутів різної складності на Закарпатті
Легкі маршрути
Маршрут №1 (Камениця — Плишка)

Маршрут	с Камениця — г. Плишка
Початок маршруту	автодорога Ужгород-Перечин, на 4 км. від с. Невицьке
Особливість маршруту	маршрут проходить переважно вздовж струмка у лісі. Частина маршруту — перед вершиною, з крутим схилом.
Протяжність маршруту	12,7 км
Тривалість маршруту	7 годин (одноденний)
Найвища точка г. Плишка	693 м над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	550 м
Сумарне вертикальне підвищення Рекомендований період року Додаткова інформація	550 м круглий рік наявність прийому GSM. На вершині знаходиться «Будинок туристів»

Маршрут №2 (Княгиня — хребет Стінка)

Маршрут	с. Княгиня — хребет Стінка
Початок маршруту	с Княгиня, Великоберезнянський район
Особливість маршруту	маршрут проходить по лісистим гірським схилам
Протяжність маршруту	12,7 км
Тривалість маршруту	5 годин (одноденний)
Висота вершини хребта	820 м над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	360 м
Сумарне вертикальне підвищення	360 м
Рекомендований період року	весна — осінь
Додаткова інформація	маршрут проходить поруч з кордоном із Словаччиною

Маршрут №3 (Лумшори — озеро Комсомольське)

Маршрут	турбаза — озеро Комсомольське — турбаза
Початок маршруту	с Лумшори (турбаза), Перечинський район
Особливість маршруту	маршрут проходить по лісовому масиву
Протяжність маршруту	8,48 км
Тривалість маршруту	3 години
Висота розміщення озера	839 м над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	367 м
Сумарне вертикальне підвищення	367 м
Рекомендований період року	червень — вересень
Додаткова інформація	місця ночівель (дерев'яний будинок, настили для палаток і т. д.)

Маршрут № 4 (Руський Мочар — хребет Явірник)

Маршрут	с Руський Мочар — хребет Явірник
Початок маршруту	с Руський Мочар. Великоберезнянський район
Особливість маршруту	основна частина маршруту проходить по гірському хребте
Протяжність маршруту	9,1 км
Тривалість маршруту	4 години 30 хвилин (одноденний)
Висота вершини хребта	1017 м. над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	617 м
Сумарне вертикальне підвищення	632 м
Рекомендований період року	весна — осінь
Додаткова інформація	наявність прийому GSM. У північно-західній частині хребта знаходиться «Будинок туристів».

Туристські маршрути помірної складності**Маршрут № 1 (Лумшори — Полонина Руна)**

Маршрут	с Лумшори — г. Полонина Руна
Початок маршруту	с Лумшори (турбаза), Перечинський район
Особливість маршруту	маршрут проходить по лісовому масиву та полонині
Протяжність маршруту	22,8 км
Тривалість маршруту	9 годин (одноденний)
Висота вершини г. Полонина Руна	1479 м. над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	1007 м
Сумарне вертикальне підвищення	1061 м
Рекомендований період року	весна-осінь
Додаткова інформація	наявність прийому GSM на вершині

Маршрут № 3 (Стужиця — Кременець)

Маршрут	с. Стужиця — г. Кременець
Початок маршруту	с Сіль, Великоберезнянський район
Особливість маршруту	маршрут проходить вздовж державних кордонів з Польщею та Словаччиною
Протяжність маршруту	16,8 км
Тривалість маршруту	7 годин (одноденний)
Висота вершини хребта	1016 м. над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	774 м
Сумарне вертикальне підвищення	852 м
Рекомендований період року	весна-осінь
Додаткова інформація	наявність пропуску від прикордонних служб, оплата за вхід на територію природного парку Наявність прийому GSM

Маршрут № 4 (Сіль — хребет Явірник)

Маршрут	с Сіль — хребет Явірник — с.м.т. Великий Березний
Початок маршруту	с Сіль, Великоберезнянський район
Особливість маршруту	маршрут проходить по лісовим гірським схилам
Протяжність маршруту	18, 1 км
Тривалість маршруту	8 годин 30 хвилин (одноденний)
Висота вершини хребта	1017 м. над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	759 м
Сумарне вертикальне підвищення	806 м
Рекомендований період року	весна-осінь
Додаткова інформація	наявність прийому GSM. На північно-західному схилі знаходиться «Будинок туристів»

Складні маршрути**Маршрут №1 Лумшори — Полонина Руна — Гостра — Жденієво**

Маршрут	с. Лумшори — г. Полонина Руна — г. Гостра — с. Жденієво
Початок маршруту	с. Лумшори (турбаза «Полонина»), Перечинський район
Особливість маршруту	маршрут проходить по лісовим масивам, заповіднику і полонині
Протяжність маршруту	33,6 км
Тривалість маршруту	14 годин (дводенний)
Початок маршруту: г. Полонина Руна, г. Гостра	1479 м над рівнем моря, 1405 м над рівнем моря
Максимальне вертикальне підвищення від початкової точки	1007 м
Сумарне вертикальне підвищення	1651 м
Рекомендований період року	весна-осінь
Додаткова інформація	наявність прийому GSM на вершинах

розвивати та організовувати велику кількість туристичних послуг та програм як активного, так і пасивного туристичного відпочинку.

Висновки. Рельєф Закарпатської області становить унікальний ресурс для всієї України з широкими можливостями його використання за розумної організації праці. На сьогоднішній день організовано проводиться значний обсяг робіт з освоєння та використання рельєфу, як природного ресурсу, спрямованих на збереження території (створення заповідників, укріплення схилів та ін.), а також на її освоєння (розробка маршрутів, проведення маркування за категорійністю, покращення інфраструктури, створення нових гірськолижних курортів та підйомників) [7]. На сьогоднішній день організовано та проводиться значний обсяг робіт з освоєння та використання рельєфу, як природного ресурсу, спрямованих на збереження території (створення заповідників,

укріплення схилів та ін.), а також на її освоєння (розробка маршрутів, проведення маркування за категорійністю, покращення інфраструктури, створення нових гірськолижних курортів та підйомників).

Однак туристична політика регіону є мало-ефективною через розсіяність малих туристичних підприємств, які працюють окремо від інших, так і відокремленість області від сусідів, які спільно використовують туристичні ресурси Карпат (а це ще три адміністративні області). Дана відокремленість не сприяє раціональному використанню інформаційних, кадрових та фінансових ресурсів для ефективного розвитку туризму.

Список літератури

1. Годований Л.Д. Советское Закарпатье: путеводитель-справочник / Л.Д. Годований, В.Л. Кандель. – Ужгород: Карпати, 1983. – 336 с.

2. Гринів Л. Розвиток рекреаційного підприємництва в Українських Карпатах / Л.Гринів, В.Мацола // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми регіональної політики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. М.І. Долішній. – Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 1995. – С.109-118.
3. Гудзоватий І. Закарпаття хоче магією Буковель / І.Гудзоватий // Голос України. – 2007. – 21 квітня. – (№74). – С.7.
4. Жученко В. Рекреаційний комплекс в Карпатському регіоні / В. Жученко // Бізнес-інформ. – 1998. – №3. – С.12-13.
5. Закарпатські села запрошують на відпочинок // Туристично-інформаційний довідник. – Ужгород, 2005. – 52 с.
6. Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття / С.С. Поп. – Ужгород: ТОВ Спектраль, 2002. – 296 с.
7. Руденко Л.Г. Концепція сталого (збалансованого розвитку) / Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський // Український географічний журнал. – 2005. – № 4. – С. 3 – 10.
8. Тури по Закарпаттю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tour.uzhgorod.biz/>

А.В.Симочко. Особенности рельефа территории в условиях формирования туристическо-рекреационных ресурсов Закарпатской области. Проанализированы территориальные особенности рельефа Закарпатской области, рассмотрен вопрос его туристско-рекреационной привлекательности, показана взаимосвязь в условиях формирования туристско-рекреационных ресурсов и предложены туристические маршруты разной категориальной сложности для дальнейшего перспективного развития туризма.

Ключевые слова: рельеф; туризм; рекреация; виды туризма; туристско-рекреационные ресурсы; туристические маршруты

A.V. Symochko. Features of the relief area in the context of tourism and recreational resources of the Transcarpathian region. Analysis of territorial peculiarities of the relief of the Transcarpathian region, the question of its tourist and recreational attraction, shows the relationship in the context of tourism and recreational resources and offered tours of various categorical complexity for further future development of tourism

Key words: relief, tourism, recreation, types of tourism, tourist and recreational resources; tours.